

Ida Öström – barnmorska i Luleå stad för hundra år sedan

Inger Hjelm, fil. mag. i historia vid Luleå Tekniska Universitet 2008, har skrivit detta kapitel under en praktikperiod på Stadsarkivet våren 2011. Hon är bosatt på Örnäset i Luleå och arbetar för närvarande på sin första bok, en diktsamling.

En barnmorska tackar för sig

Januariskymningen sänker sig över Skurholmen i Luleå. Hos familjen Olsson råder en lugn och glad stämning för idag, den 21 januari 1926, har en ny familjemedlem kommit till världen. Den nyfödda flickan sover i sin korg, väl omlindad och med varma filtar medan hennes mor vilar ut efter förlossningen. Allt har gått bra och nu återstår bara att återhämta krafterna i kylan och vintermörkret.

Det finns en annan kvinna i rummet också. Hon har just packat ner alla saker i sin stora, svarta väska och nu sätter hon sig ner vid bordet under fotogenlampans ljus. Den lilla blå anteckningsboken framför henne är hennes arbetsbok och efter att ha doppat pennan i bläckhornet, sätter hon igång att skriva. Hennes ögon är inte lika skarpa som förut och i det svaga skenet får hon kisa extra noga så att hon skriver korrekt. Handen darrar en aning men de snirkliga bokstäverna hamnar där de ska när hon steg för steg redovisar hur förlossningen har gått:

Svea Ottilia Olsson, född Bergman. Skurholmen i Luleå.

Jag kallades den 21/1 kl. 6.20 f.m. och anlände till kvinnans bostad den 21/1 kl. 7.15 f.m.

Kvinnans ålder: 32 år. Gift.

Förut förlöst från 2 levande foster.

Fosterläge: Kronbjudning. Fosterljud: Hördes.

Ej äggvita i urinen.

Värkar började den 21/1 kl. 4.30 f.m.

Hinnorna brusto den 21/1 kl. 1 e.m.

Barnet föddes den 21/1 kl. 1.15 e.m.

Levande flicka, fullgången.

Vikt: 4 kg.

Längd: 53 cm.

Blödning: Normal.

Såsom antiseptiskt medel användes: Sprit och lysoform.

Jag lämnade kvinnan 21/1 kl. 4 e.m.

Kvinnan var 3 veckor efter förlossningen frisk.

Detta var fru Olssons tredje barn. Vid båda de andra förlossningarna har samma barnmorska funnits vid hennes sida. Den förstfödde gossen kom till världen i februari 1923, den andra i september 1924. Lillasyster lät vänta på sig, men kom till slut.

Allt är klart och nu tackar barnmorskan för sig. Utanför huset står hästskjutsen och väntar. Hon sveper den tjocka yllesjalen kring axlarna, parkerar väskan bredvid sig och tar plats i släden. Det här har hon gjort många gånger förr, men den här gången är den sista. När den 61-åriga Ida Öström kommer hem, är en trettiofem år lång yrkesbana till ända. Hon kan se tillbaka på 978 förlossningar under dessa tjänsteår, förutom alla födslar hon som ung barnmorskeelev fått leda under studietiden i Stockholm. Hon har att se tillbaka på hårt arbete, många tårar och umbäranden men också mycket glädje (1).

Ida

Barnmorskan Ida Öström föddes som Ida Kristina Enmark i Skellefteå den 8 april 1865. Hon avlade sin barnmorskeexamen i Stockholm den 20 juni 1891 och på hösten samma år började hon arbeta i Luleå. Den 14 november 1895 gifte hon sig med änkemannen och rådhusvaktmästaren Helmer Öström, vars mor och syster båda var barnmorskor. Paret bosatte sig på Köpmangatan 57 (2) (3).

Tillsammans med Helmer fick Ida fyra barn – Elsa född 1896, Olle född 1898, Julia född 1901 och Karin född 1904. Den yngsta dottern Karin avled redan 1910, endast sex år gammal, i difteri. År 1916 miste de sin äldsta dotter Elsa i lungshot. Hon var då tjugo år gammal. Ida pensionerades som 60-åring den 1 maj 1925, men fortsatte att närvara vid vissa förlossningar även efter detta datum. Hon blev änka i april 1930, då Helmer avled efter en tids hjärtbesvär (4) (5).

Ida Öström avled den 8 januari 1939 i en ålder av 74 år (6). Med hjälp av hennes efterlämnade arbetsböcker, 16 – en komplett samling anteckningar om de barn och mödrar hon haft i sin vård – ska jag försöka återskapa glimtar ur det förflutna. Dessa glimtar är tolkade utifrån det som står skrivet men är samtidigt färgade av min egen inlevelseförmåga och fantasi. Ida Öströms arbetsböcker är fyllda av liv. De är fyllda av namn på föderskor, deras nyfödda barn; fyllda av förlossningsberättelser och livsöden. Med prydlig handstil har hon antecknat varje förlossning hon närvarat vid och från pärm till pärm kan man följa hennes arbete. En sådan omfattande dokumentation måste ha sitt urval om man vill berätta något om dess innehåll.

Det måste också ha en tolkning, en känsla för vad som inte står skrivet men som göms mellan raderna. Min tolkning kommer att bli några ögonblicksbilder ur Ida Öströms liv och arbete.

Eftersom den här texten kommer att handla om hur det var att arbeta som barnmorska för hundra år sedan, kommer inledningsvis en historisk bakgrundsbild av själva barnmorskeyrket att tecknas, som en kontext till den situation som var rådande under Ida Öströms tid. Med avstamp i 1890-talets Luleå, en stad i tillväxt och förändring, ska jag därefter följa hennes arbete. Många bilder har trätt fram i mitt inre när jag har tagit del av historien.

Historiska tillbakablickar

Från fria hjälpgummor till reglerade barnmorskor

Genom tiderna har havandeskap och förlossningar varit en kvinnlig värld för sig. Kvinnor har hjälpt varandra när det har varit dags att föda och det är inte så underligt att barnmorskeyrket betraktas som ett av världens äldsta. De vanligaste namnen på kvinnor som hjälpte vid förlossningar förr i Sverige var hjälpgumma eller jordemor. Dessa kvinnor hade utmärkt sin förmåga på ett eller annat sätt, kanske genom medicinska kunskaper som att "stämna blod" eller så hade de uppvisat skicklighet vid andra kvinnors barnsängar. På så sätt vann de sina medsystrars förtroenden och började anlitas som hjälpgummor. Inte sällan blev det så, att hjälpgummeyrket gick i arv från mor till dotter (7).

Barnmorskornas arbete hade en lång folklig tradition som grund, något som ämbetsmännen och de styrande i Sverige under främst 1600-talet hade svårt att förlika sig med. I stormaktstidens och de många krigens spår följde en kontrollerande statsapparat där det föll på de lutherska prästernas lott att sprida kristendomen i landet. De skulle även se till att ordningen upprätthölls i rikets perifera delar. Det var prästerna som med sin skrivkunnighet såg till att listor över nyfödda barn skrevs och därmed hade också staten blandat sig i det som tidigare varit kvinnornas urgamla angelägenheter. Med kyrkolagen från 1686 fick barnmorskorna rättighet att nöddöpa barnen om man befarade att de inte skulle leva länge nog för att hinna döpas till den kristna tron av en präst. Dessutom skulle barnmorskan medverka till att få fram barnafaderns namn, ifall barnet hade fötts som "oächta"(8).

Det var dock skyldigheterna som var mest framträdande. Inte nog med att häxprocesserna under 1600-talets senare del slog hårt mot många läkekunniga hjälpgummor; nu skulle de också under lång tid framåt komma under läkarnas förmyndarskap. När Collegium Medicum – nuvarande Socialstyrelsen – bildades i Stockholm 1663 dröjde det endast tre år innan barnmorskorna i staden hade fått sin första förordning. Där framhölls bl a att man för att få utöva barnmorskeyrket måste vara "af stadsphysicus" examinerad och godkänd, samt

att en ed skulle avläggas. Förlossningskonsten blev ett område som läkare och barnmorskor stred om, inte bara i Sverige utan runt om i Europa. I 1711 års barnmorskereglemente för Stockholms stad -ute i ödebygderna fortsatte livet sin gilla gång med hjälpgummornas arbete -uttrycktes det att barnmorskorna inte fick använda sig av några instrument, "Järnvärcktyg", vid förlossningarna utom i yttersta nödfall då ingen läkare fanns till hands (9).

När staten och kyrkan väl hade inrättat kontrollapparaten, när det gällde födandet, blev det hårda tider för de som hamnade utanför den rådande normen. På 1700-talet betraktades inte en ogift mor med blida ögon och många var de kvinnor som i det längsta försökte dölja sin graviditet. Andra dödade sina nyfödda eller "födde i lönn" på okänd ort. För de kvinnor som födde sina oäkta barn så att det blev allmänt känt ägde en offentlig förnedring rum i kyrkorna, där de fick sitta bland andra utstötta på särskilda bänkar. Barnmorskorna hade i sin yrkesutövning skyldighet att rapportera om alla barn, även de med "fader okänd", men när till slut så många spädbarnsmord skedde att självaste kung Gustav III började oroa sig, skedde en ändring i reglementet. År 1777-78 kom ett nytt barnmorskereglemente plus en undantagslag om just ogifta mödrar, där man fick rätt att föda i anonymitet. Barnmorskornas tystnadsplikt härrör också från denna tid (10).

Det var alltså Stockholm som var först med utbildade barnmorskor. Utbildningen gick till så att man först gick som lärling hos en rutinerad barnmorska under ett par års tid, för att därpå examineras inför Collegium Medicum. År 1777 kom det första rikstäckande barnmorskereglementet vilket uttryckligen slog fast att bara utbildade barnmorskor fick komma i fråga om yrkesutövandet samt att endast läkarna fick använda sig av instrument vid förlossningarna. Detta var i och för sig förnuftigt resonerat, eftersom man då hoppades att folket skulle undvika all form av kvacksalveri dit inte minst de utbildade hjälpgummorna räknades (11).

Men verkligheten stämde illa med de styrande ämbetsmännens och läkarnas visioner. Det gällde i hög grad Norrbotten med sina långa avstånd och vidsträckta bygder. Här uppe, liksom i landets övriga landsorter, fortsatte folket att anlita sina betrodda hjälpgummor. Dessa hade så långt man kunde minnas alltid bistått med hjälp och det var med misstänksamhet man såg den nya sortens barnmorskor träda fram. Norrbotten är en av de landsändar som fått vänta längst av alla på en fungerande sjukvård. Fattigdomen och ovissheten vid barnsbörd och förlossning var ständiga följeslagare och människorna var vana vid umbäranden. Men därtill hade man en stark tilltro till naturen och de behandlingsmetoder som vuxit fram över generationerna. Det hela utvecklades till en kamp mellan examinerade och icke-examinerade barnmorskor, där till slut myndigheterna såg sig nödgade att lätta på kravet om allmän barnmorskeutbildning. Så kom det sig att barnmorskeyrket tappade en del av sin status. Utbildade och utbildade barnmorskor arbetade var för sig och konkurrerade med varandra men också med läkarkåren. I Stockholm öppnades Allmänna Barnbördshuset 1775. Där fanns också möjlighet för unga

kvinnor att utbilda sig till barnmorskor. Vad än deras drivkraft må ha varit, kan det knappast ha rört sig om utsikten till ett prestigefyllt yrke med tryggad ekonomi. En barnmorskas liv under 1700- och 1800-talen innehöll hårt arbete och många skyldigheter, men få rättigheter. (12) (13).

Rättigheter och skyldigheter

Som tidigare nämnts hade hjälpgummorna allmänt sett en högre status i samhället än vad barnmorskorna senare fick. I Stockholms stad bildade hjälpgummorna tidigt ett eget skrå vilket var ett arv från yrkesgrupperingarna inom olika hantverksyrken i de medeltida städerna. De fyrtio hjälpgummor som var verksamma i Stockholm förvarade sina stadgar, sina protokoll och sin skråordning i vad som kallades "Embetets Låda". I den lade varje hjälpgumma en del av den ersättning hon fick av barnaföderskorna. Även böter som betalats av dem som obehörigen utövat hjälpgummeyrket lades i lådan och dessa penningssummor användes sedan till att trygga ålderdomen för de gamla och sjuka skråmedlemmarna. Hjälpgummornas skrå upphörde 1819 och med det också den lilla försörjning som man gemensamt hade bidragit till (14).

Under 1800-talet ökade befolkningen i Sverige markant och en stor del i detta hade 1812-års politik, som innebar att stormaktsdrömmarna och krigsambitionerna lades åt sidan. Sverige blev ett land som "bytte vapnen mot spaden". Jordbruket utvecklades genom ny och bättre teknik både materiellt och planeringsmässigt sett. Detta kom att utgöra grunden för den svenska industrialiseringen under seklets senare hälft, eftersom jordbruket med alla dess produkter länge försörjde den ökande befolkningen. Visserligen inträffade en del nödår även under den här tiden men tack vare att landet byggdes upp inifrån, skedde en stark befolkningstillväxt. Barnmorskorna fick med andra ord mycket att göra.

När skråbestämmelserna upphörde 1819 hade sedan en tid den gamla traditionen att bara gifta kvinnor fick bli barnmorskor brutits. Nu kunde vem som ville söka sig till barnmorskeutbildningen, något som tidigare varje enskild församling hade bestämt. Unikt för de svenska barnmorskorna var att de från och med 1829 fick rätt att använda instrument vid förlossningarna om ingen läkare fanns tillhands. Bruket av instrument ingick i den barnmorskeutbildning som Per Gustaf Cederschjöld, professor vid Allmänna BB Stockholm, ansvarade för med start 1822 (15).

Eftersom kompetensen ökade hos de utbildade barnmorskorna kunde man kanske tycka att de skulle få ett större erkännande för sitt arbete, eller åtminstone lite mer förmåner. Men i stället kom barnmorskorna under 1800-talet att bli omringade av krav. I 1840 års reglemente bestämdes det att en barnmorska som inte hade rapporterat var hon befann sig skulle böta. Detsamma gällde om hon inte omgående besökte någon som kallat på henne eller om hon glömt ta med viss utrustning till en förlossning. Hon fick inte heller lämna en

barnsängskvinna för tidigt. Ett annat krav var att hon skulle vara gudfruktig. En barnmorska skulle alltid finnas till hands; alltid vara redo. En viss trygghet infann sig dock enligt reglementet: Barnmorskan skulle ha gratis skjuts tur och retur till förlossningarna, plus mat hos familjen ifråga. Från och med 1856 då ett nytt reglemente kom, fick barnmorskorna även utbildning i spädbarnsvård och i ett tillägg till detta fastslogs det även att de skulle föra journaler (16) (17).

Den senare delen av 1800-talet var fackföreningarnas och organisationernas tidevarv. Barnmorskeförbundet, som var det första kvinnliga yrkesförbundet, bildades 1886. En viktig fråga för barnmorskorna själva var hur det kunde komma sig att deras yrke hade så pass lågt anseende. Två andra viktiga frågor var hur försörjningen skulle se ut för de pensionerade barnmorskorna samt hur barnmorskeutbildningen kunde förbättras. Därtill började man ge ut en egen liten tidning, "Jordemodern", med start 1888 (18).

Den låga status som var förknippat med barnmorskeyrket kan tänkas ha sin förklaring i att de kvinnor som särskilt under hjälpgummornas tid samlades hos en barnaföderska, såg det hela som en fest där man skulle både äta och dricka gott när förlossningen var över. Dessa "kvinnogillen" var även förknippade med en hel del dryckenskap och vidskepelse. Denna stämpel kunde vara väl så svår att bli av med även efter att barnmorskeutbildningen kommit igång, eftersom de gamla sedvänjorna fanns kvar på många håll i landet.

Vid 1909 års revidering av barnmorskereglementet var de mest märkbara förändringarna att läkarens överordnade ställning blev starkare. När doktorn kom till en förlossning var det bara för barnmorskan att rätta sig efter honom. Normala och okomplicerade födselar skulle vara barnmorskans huvuduppgift och hon fick endast i absoluta nödfall använda instrument. Kravet på att föra journal blev striktare, då barnmorskorna årligen skulle lämna in sina arbetsböcker till provinsialläkarna (19).

Försörjningen för de pensionerade barnmorskorna hade från början tagits ur den gemensamma "Embetets Låda". När skråbestämmelserna upphörde omvandlades denna till "Barnmorskefonden". Pengar till den kom från den avgift som barnmorskorna betalade när de avlade sin ed vid examenstillfället samt från legitimationsavgiften. Senare bytte fonden namn till "Barnmorskornas Understöds-kassa". Ett litet ålderdomsstöd beviljades barnmorskorna i början av 1900-talet men först 1934, när lagen om sjukkassan kom, blev tryggheten på ålderns höst märkbar (20).

Den inkomst som en barnmorska hade i början av 1900-talet varierade mellan olika socknar. Det vanliga var att hon tjänade en viss summa per födsel, omkring en krona var vanligt, plus att hon hade en grundlön per år och vissa naturaförmåner såsom fri bostad och ved. Ida Öströms årslön för 1911 låg exempelvis på 400 kronor. Som jämförelse kan nämnas att stadsläkarens årslön var 3000 kronor medan borgmästaren fick 4000. En poliskonstapel

tjänade cirka 1500 kronor om året och skogvaktaren 500. Sotarens lön var i ungefärlig nivå med barnmorskans (21).

Utbildningen

”Sedan Ida Kristina Enmark från Luleå Församling af Norrbottens län, född den 8:e april 1865, vid härvarande läroanstalt erhållit undervisning uti den allmänna förlossningskonsten jemte öfriga till barnmorskeyrket hörande stycken samt vid med henne denna dag i föreskrifven ordning anställd afgangsexamen härutinnan ådagalagt Berömlig kunskap och färdighet, så förklarar hon, Ida Kristina Enmark, härmed vara behörigen examinerad barnmorska: och eger hon, för att till barnmorskeyrkets utförande blifva berättigad, att hos Kongl. Medicinalstyrelsen sig anmäla och sitt barnmorskebref till påskrift förete.

Stockholm den 20:e juni 1891

C.M. Groth” (22)

När Ida Öström klev ut i arbetslivet hade hon genomgått en utbildning som enligt tidstypiska källor såg ut ungefär på följande sätt: Barnmorskeutbildningen innehöll både undervisning och tjänstgöring och det vanliga var att eleverna betraktades som ren arbetskraft vid barnbördshuset. Det rörde sig om totalt nio månaders tjänstgöring/utbildning. Tre av dessa månader ägnades åt att vara i ”praktiken”, det vill säga eleverna vistades mest hela tiden på barnbördshuset enligt ett schema som gav dem sex veckor på läkaravdelningen och sex veckor på barnmorskeavdelningen.

På läkaravdelningen fick de bistå en läkarkandidat vid förlossningar för att därefter undersöka och sköta om de nyförlösta kvinnorna i en särskild sal under tio dygn. Om sjukdomar eller komplikationer inträffade blev mödrarna kvar ännu längre. Det var vanligt att en barnmorskelev hade hand om fem eller sex patienter samtidigt. Ida Öström genomförde sin utbildning just under den revolutionerande tid då aseptiken fick sitt stora genombrott inom förlossningsvården och tänkbart är att hon och hennes kurskamrater drillades extra noga i dess grunder. Mer om detta längre fram.

Efter att eleverna fullföljt sina sex veckor på läkaravdelningen var det dags för dem att flytta över till barnmorskeavdelningen, där en instruktionsbarnmorska övervakade förlossningarna som eleverna själva fick leda. Här fick eleverna även sköta de nyfödda barnen morgon och kväll förutom att ta hand om mödrarna. Man hade teoretiska lektioner några timmar mitt på dagen då läraren höll förhör eller föredrag. I lektionssalen fanns ett skelett och en skinnklädd variant av en kvinnokropp med tillhörande baby, också den av skinn. På barndockan skulle eleverna bland annat lära sig undersöka fontanellens beskaffenhet. Städning behövde eleverna inte utföra, däremot var de tvungna att arbeta nattpass ifall någon patient var sjuk, dock högst vid två tillfällen per vecka.

När barnmorskeeleverna avverkat sina tre praktikmånader återstod den teoretiska undervisningen under ett halvårs tid. Det kunde alltså ha gått lång tid sedan den sista förlossningen när den nyexaminerade barnmorskans skulle träda i tjänst. Det hon hade att lita till var att arbetet med tiden skulle ge henne den praktiska rutin hon saknade och att hon med förstånd och förtröstan skulle kunna lösa de problem som uppstod (23). Tilläggas bör att Ida Öström förutom sin grundläggande barnmorskeexamen, daterad den 22 juni 1891, i slutet av september samma år även instrumentalexaminerades samt gick en kurs i både skyddskoppsympning och första hjälpen vid olyckshändelser (24).

Enligt de nya undervisningsstadgar som kom 1907 skulle själva barnmorskeutbildningen delas in i nio månaders allmän förlossningskonst och tre månaders instrumentalundervisning. Det dröjde dock till 1921 innan utbildningen kom att omfatta två år, något som Barnmorskeförbundet länge hade arbetat för. Elevtiden var ofta hård för de blivande barnmorskorna. Det var inte många timmar i veckan de kunde spendera på egen tid. Tjugofyrtimmars-pass var vanliga fram till 1935 för att därefter kortas ner till tolvtimmars-pass plus en halv dags ledighet per vecka. År 1937 reglerades arbetstiden till nio timmar och en heldag ledig per vecka. Från och med 1943 bestämdes det att man för att bli barnmorska också skulle ha en grundläggande sjuksköterskeutbildning, något som vi idag betraktar som självklart (25).

Rena händer

Under 1800-talet var det vanligt att barnbördshuset fick stänga sin verksamhet för storrengöring. Orsaken var de barnsängsepidemier som drabbade nyförlösta kvinnor. Först trodde man att barnsängsfebern berodde på luftsmitta och därför både röktes det ut och vädrades i rum där avlidna föderskor legat. Den ungerske läkaren Ignaz Philip Semmelweiss (1818–1865) vid Wiener Allgemeine Krankenhaus var den som först lade fram bevis för att smittan spreds via läkarnas och barnmorskornas händer. En kollega till Semmelweiss avled efter att han skurit sig i fingret när han obducerade en kvinna som dött i barnsängsfeber. Symtomen liknade de som uppstod vid barnsängsfeber och därför tänkte sig Semmelweiss att något slags smittämne – teorin om bakterier hade ännu inte presenterats i mitten av 1800-talet – spreds med händerna. Genom enkla test med vanlig handtvätt kunde han visa att dödligheten minskade avsevärt. Trots detta blev han i det längsta motarbetad av det medicinska etablissemanget och det verkligt stora erkännandet av hans teorier kom inte förrän i slutet av 1800-talet, många år efter hans död (26).

År 1881 utfärdade Kungliga Medicinalstyrelsen ett cirkulär till alla barnmorskor i Sverige, där det noga beskrevs hur deras händer skulle rengöras. Dessa instruktioner fanns att läsa i inledningen av de arbetsböcker som barnmorskorna hade med sig och i vilka de antecknade varje förlossning som de haft hand om. I Ida Öströms arbetsböcker mellan åren 1891–1909 kan vi bland annat läsa följande:

Innan hon vidrörer qvinnan, bör hon väl tvätta sig ända till armbågarne med varmt vatten och tvål eller såpa, grundligt begagna nagelborste, torka sig med ren handduk samt derefter tvätta samma delar med karbolvatten, för hvilket ändamål barnmorska städse bör vara försedd med renad flytande karbolsyra, som finnes å hvarje apotek. (27).

Ännu utförligare är de senare arbetsböckerna, där cirkuläret fått en ny utformning från år 1900:

”Omedelbart före handterandet af en förlossningskvinna skall barnmorskan grundligt, under 10 minuter, observerade på klocka, tvätta och borsta sina händer och armar upp till armbågarne med såpa och vatten. Den dervid använda borsten skall till hvarje förlossning vara rengjord genom kokning. Efter tvättningen torkas händer och armar med ren handduk, och smutsen under naglar och nagelfalsar bortpetas sorgfälligt med ett väl desinfikeradt föremål såsom ett nyss förut glödgadt pennknifsblad eller dylikt. Därefter tvättas och borstas med en annan, äfvenledes genom kokning på förhand rengjord borste händer och armar under ytterligare 10 minuter med den starkare lysollösningen eller med sublimatlösning, om barnmorskan fått sådan till sitt förfogande. På samma sätt renas händerna före hvarje inre undersökning samt, om möjligt, när barnmorskan skall biträda vid fostrets framfödande, vid aftappning af urin eller när kvinnans födslodelar eljest behöfva beröras.” (28).

Förutom instruktionerna för handhygien fanns även noggranna anvisningar på hur barnmorskan i allmänhet skulle vårda sina händer och sitt yttre i övrigt, samt på vilket sätt den födande kvinnan skulle vårdas ur antiseptisk synpunkt. En barnmorska skulle absolut inte ägna sig åt grova sysslor som att diska och skura eftersom händerna då lätt kunde bli hårda och nariga. Naglarna skulle alltid hållas kortklippta och rena och hon skulle med hela sin klädsel och livsföring vara mycket renlig och noggrann.

Till en början användes karbolvatten som desinfektionsmedel och senare Lysol, som kunde köpas receptfritt på apoteken. Sublimat var det effektivaste men också det giftigaste medlet och därmed receptbelagt. Till stor del fick barnmorskorna bekosta sin utrustning själva. Om något gick snett och ifall en kvinna fick barnsängsfeber, låg det på barnmorskans ansvar att uteslutande ägna sig åt den sjuka kvinnans vård samt anmäla händelsen till överordnad läkare. Någon ny barnaföderska fick hon i sådana fall inte befatta sig med förrän hon gjort en grundlig desinfektion av såväl sig själv som sin utrustning och sina kläder. Hon var även tvungen att få läkarens klartecken innan hon kunde börja arbeta igen (29).

Mot bakgrund av den i stort sett obefintliga sjukvård som funnits i landets avlägsna delar, dit hela Norrbotten kan räknas, var den nya aseptiken vid sekelskiftet 18–1900 ett oerhört framsteg. Bara drygt hundra år tidigare, i slutet av 1700-talet, såg det helt annorlunda ut i våra trakter. Då var sjukvården mycket sakta på väg mot norr.

Antalet barnmorskor i Norrbotten ökade under 1800-talet och 1875 fanns det 27 examinerade barnmorskor i länet, där de flesta var verksamma längs kusten (30). Denna siffra kom att

nästan fördubblas vid sekelskiftet 18–1900. I Norrbottens städer skedde 97 % av förlösningarna med hjälp av utbildade barnmorskor mellan åren 1890–94 medan det för inlandets del var 40 % under samma tid (31). I Luleå Stad var mellan 5–7 barnmorskor verksamma vid sekelskiftet 18–1900 (32).

Luleå på Ida Öströms tid

En stad i förändring

År 1891, det år då Ida Öström började sin tjänstgöring i Luleå, levde det 5032 människor i staden. Tio år senare hade den siffran ökat till 9632 personer (33). Den kraftiga befolkningstillväxt som ägde rum i Luleå under 1890-talet kan förklaras med ett antal faktorer. Grunderna hade lagts redan vid mitten av 1800-talet då stadens näringsliv expanderade och efterfrågan på arbetskraft ökade. Luleå fick ångbåtsförbindelse med Stockholm i början av 1850-talet och en tid senare även telegraf. När Altappens såg- och järnverk uppfördes utanför Luleå 1871, betecknades detta som Norrbottens första stora industri. Under 1870-talet byggdes hamnen ut, Karlsviks såg tillkom 1875 och 1883 drogs den första telefonledningen mellan Luleå och Altappen (34).

Men det var järnmalmen och dess utskeppningsmöjligheter från Luleå som blev det verkligt stora lyftet för stadens tillväxt. Efter stadsbranden 1887 uppstod såväl en livlig byggnadsverksamhet som en ökad trafik till sjöss. Det första malmtåget kom till Luleå i mars 1888 och sex år senare anknöts passagerartåg till Luleå via Norra Stambanan. Hela tiden pågick byggnationer och inflyttningar med allt vad det innebar av nya arbeten. Den nya kyrkan invigdes i december 1893, ett par år senare byggdes ett elverk och därefter dröjde det inte länge innan Luleå hade fått elektriska gatlyktor (35).

Skolor och industrier byggdes vid sekelskiftet; epidemisjukhus och nytt länslasarett. Bibliotek och stadshotell uppfördes och hela tiden anlände båtar och tåg. Människor från de mest skilda platser samlades i en stad som försökte växa ikapp med befolkningen. Trångboddhet och sanitära olägenheter följde varandra, och särskilt utsatta var de områden som beboddes av arbetarna vid de stora industrierna. I Karlsvik där ett järnverk startat sin produktion 1906, bodde många arbetarfamiljer. Ett par år tidigare började Luleå stad anlägga vatten- och kloakledningar, ett välbehövligt projekt i en stad som brottades med en rad ohygieniska förhållanden (36).

Lungtuberkulos var vanligt i Norrbotten och som dödsorsak var den mycket vanligare här i norr än i övriga delar av landet. Den första särskilda sjukvårdsinrättningen mot tuberkulosen i länet var anstalten "Hälsan" strax söder om Antnäs och som inledde sin verksamhet 1906. År 1913 invigdes Sandträsk sanatorium med cirka 85 vårdplatser (37). Men det var inte bara lungsoten som drabbade befolkningen. Difteri och scharlakansfeber

var vanliga liksom kikhosta och lunginflammation. En annan typ av sjukdomar fanns också vid denna tid -varken syfilis eller gonorré var okända fenomen i Luleå i början av det förra seklet (38).

En barnmorskas arbetsmiljö

När en stad växer så explosionsartat som Luleå gjorde vid det förra sekelskiftet, uppstår situationer som kanske inte märks förrän efter en tid. Där människor samlas, har bakterier också haft för vana att samlas. Och om människor tränger ihop sig i små bostäder uppstår ypperliga tillfällen för allehanda mikroorganismer att föröka och sprida sig. Därtill kommer problem med avfallshanteringen, både när det gäller hushållssopor och avträden, särskilt om befolkningen själva ska ansvara för lämpliga kärl med åtföljande rengöring och tömning.

Luleå stad byggde som tidigare nämnts vatten-och kloakledningar 1904, vilket var ett stort lyft just för de centrala delarna, men i de områden som låg strax utanför fortsatte avfallshanteringens problem under en längre tid. Ett av de områden som barnmorskorna i Luleå ofta hade ärende till var Bergviken, som då betecknades som en förstad. Även till Karlsvik gick färderna ganska ofta, eftersom där bodde många och stora arbetarfamiljer. För Karlsviks del var det största problemet den dåliga inomhusluften i bostäderna, speciellt om vintern då familjerna gärna trängde ihop sig i ett enda rum för att bättre hålla värmen. Däremot tycks själva bostäderna ha varit i relativt gott skick liksom gårdsplanerna. Annat var det i Bergviken. I hälsovårdstillsyningsmannens årsrapport till Hälsovårdsnämnden i Luleå 1908, kunde man läsa detta:

”Detta samhälle är byggt utan tillstymmelse till ordning. Gårdarna ligga om hvarandra i ett formligt kaos. Några gator finnes ej. Dräneringen sker genom öppna diken hvilka mången gång leder rätt öfver grannens tomt. Köksaffallet forslas vanligen upp i den omgivande skogen där det utkastas lite hvarstädes.” (39).

Lägg därtill det ständiga problemet med otäta avträdeskärl med ständiga läckage, så framträder en inte alltför inbjudande bild. Bland slask och illaluktande diken färdades mången gång Ida Öström på väg till någon barnaföderska. Och där i dessa godtyckligt uppförda gårdar med varierande inomhusmiljöer föddes det många barn. En barnmorska som ständigt fått inpräntat aseptikens och den goda hygienens grunder, fick nog använda sin fantasi till åtskilliga problemlösningar. Säkert fick hon finna egna knep för att behålla det rena rent när en förlossning stundade.

Värmen uppehölls med ved. Vintertid eldades det friskt i kakelugnar och öppna spisar. Belysningen förbättrades i och med elektrifieringen av staden vid sekelskiftet 18–1900, fastän man länge också nyttjade fotogenlampor och vanliga stearinljus. Vanligen blev barnmorskan hämtad till den födande kvinna hon kallats till. Hon hade rätt till fri skjuts dit och hem. Om

hon blev kallad inom själva stadskärnan kanske det gick snabbare om hon tog sin stora svarta väska och promenerade. Innan gatorna stensattes var de av makadam som kunde virvla upp och göra sikten till ett töcken och före kloakledningarnas tid kunde vårvintern med all smältsnö och slask vara besvärlig. Hästekipage var det vanliga färd sättet för en barnmorska som skulle lite längre bort. Bilarna var få när de kom, men deras tid var i antågande.

Många turer gick till Fattiggården som invigdes 1888 (40) och där många ogifta mödrar bodde och födde sina barn, särskilt under första världskriget. Andra gånger kunde det vara en familj från stadens så kallade övre skikt som kallade på barnmorskans hjälp. Somliga gånger fick hon färdas på havet till någon skärgårdsö medan hon vid andra tillfällen hämtades för brådskande ärende till någon av utbyarna.

Glimtar ur en barnmorskas liv

Nu kommer Barnmorskan!

Det bankar på dörren. Vem där? "De kallar på fru Öström! Kan hon genast göra sig klar att åka till Karlsvik? Fru Nilsson ska till att föda och det är bråttom!"

Klockan är nio på morgonen den 4 november 1912. Stadsbarnmorskan Ida Öström har just blivit kallad till en förlossning i Karlsvik, där fru Anna Nilsson väntar sitt nionde barn. Till Karlsvik har Ida åkt många gånger i tjänsten. Barn föds ofta bland arbetarbefolkningen i denna stadsdel (41). Som tur är ligger snön vit och fin på marken. Det dröjer inte länge innan hästekipaget med barnmorskan är på väg. Innan dess har hon hunnit meddela tjänsteflickan var hon åkt. Det måste en barnmorska alltid göra.

Färden går över is och snö. Novembergryningen kommer med klart och kyligt väder. Den sista biten fram till huset får Ida lov att gå, men körkarlen är hjälpsam och bär hennes tunga väska. Ungarna kring gården har hört vad som är på gång och nu samlas de nyfiket för att titta på barnmorskan. Hur ser hon ut? Vad bär hon för kläder under sin långa svarta kappa? Och vad har hon i väskan? Inte ett barn, väl?

Under sin långa kappa är Ida klädd i den typiska barnmorskeuniformen. Den ljusblå tvättklänningen är framtill täckt av ett vitt förkläde – rent, nystruket och med god marginal till golvet, så att ingen smuts ska kunna fastna i tyget och virvla upp kring barnaföderskan. Klädseln är ledig och hon har inga besvärande snörningar som kan hindra hennes rörelser. Håret är uppsatt i en knut och med hela sin gestalt utstrålar hon värdighet och kompetens (42).

Väskan då? Stor och rymlig rymmer den allt hon kan tänkas behöva under förlossningens gång. Där finns bomull och desinfektionsmedel, både det starka Sublimatet och det mildare

Lysoform. Där finns en instrumentkokare försedd med lock och galler, en febertermometer, pincetter, peanger, en lavemangskanna och ett bäcken. Där finns också ett par saxar, silkestråd, nålar, katetrar, catgut och nålförare. Vidare finns där några rondskålar, sterila navelband, flera i förväg kokade borstar till rengöringen av händerna, såplösning, handdukar, litermått, handfat, injektionspruta och instrumentlåda. Där finns lapolislösning till det nyfödda barnets ögon, salpetersyra för att kunna fastställa om modern har äggvita i urinen; där finns talk och en omgång babykläder för säkerhets skull. Och så tången förstås. Barnmorskan brukar uppskatta när någon hjälper henne att bära väskan (43).

Inne i köket har man gjort plats för barnaföderskan. Det är det enda rummet som är varmt nog, så de andra familjemedlemmarna har fått dra sig iväg någon annanstans. Karl i huset arbetar, de andra barnen är ute, några är i skolan, de minsta hos en grannfru. Efter att Ida installerat sig och utfört de viktigaste förberedelserna tar undersökningen vid. Klockan är strax efter elva på förmiddagen. Det dröjer inte länge innan hon kan konstatera: "Det är mer än ett barn i den här magen!" (44).

Den här förlossningen går mycket bra. Klockan två är allt färdigt. Två flickor på 2,7 respektive 2,5 kilo har nu utökat familjen Nilsson med sammanlagt tio barn. Ida Öström lämnar Karlsvik när kvällen kommer. Det lär inte vara för sista gången hon är där. I morgon kanske hon kallas igen, eller nästa vecka. En barnmorskas arbetstider är mycket oregelbundna och oförutsägbara. Det enda hon vet är att hon alltid måste vara beredd (45).

Ögonblicksbilder

Rivstart i karriären

Den allra första förlossningen som finns i Ida Öströms arbetsböcker är daterad till november 1891. Knappt ett halvår hade då gått sedan hon tog sin barnmorskeexamen. Det blev ingen blygsam start på hennes arbete. På natten, eller snarare tidigt på morgonen den 6 november kallas Ida att bistå en fröken Engman som ska till att föda. Värkarbetet är i full gång och vattnet har redan gått, så förlossningen ser ut att gå snabbt. Det gör den också. Redan klockan 6.10 föds en liten gosse, men värkarbetet fortsätter ändå. Gosse nummer två föds redan en kvart senare. När morgonen kommer kan Ida anteckna sin första förlossning, som alltså blev en tvillingförlossning och en mycket snabb och lyckad sådan. Säkert har hon många gånger tänkt tillbaka på just den här novembermorgonen, då de små bröderna Frans Edvard och Karl Axel kom med en rivstart till världen (46) (47).

En julhelg att minnas

Ida blev fru Öström den 14 november 1895. Ett år senare, hösten 1896, är hon höggravid och väntar sitt och Helmers första barn. Ändå arbetar hon i det längsta med att hjälpa andra barn till världen. Den 29 september förlöser hon sin svägerska Fredrika Nordberg, också hon barnmorska, när hon föder sitt sjätte barn. Och den 19 december finns hon vid fru Hildegard Pipons sida då hon får sitt sjunde barn, en flicka. Tre dagar senare, den 22 december 1896, blir Ida Öström själv mor. Vem som förlöste henne vet jag inte, men en god gissning är att denna angelägenhet stannade inom familjen. Att det var svägerskan Fredrika ligger nog nära till hands. Vilka tankar som rörde sig i huvudet på Ida när hon väntade sitt första barn får vi aldrig veta. Vi får inte heller veta vad hon kände inför den stundande förlossningen. Som barnmorska hade hon redan då hunnit vara med om både glädje och sorg och hon visste mycket väl vad som kunde hända. Dittills hade hon hjälpt drygt 150 barn till världen, varav tre dödfödda samt tre tvillingfödslar med lyckad utgång. Värt att notera är att samma fru Pipon som Ida bistod tre dagar innan sin egen förlossning, året innan födde en död och ofullgånge gosse under hösten. Desto roligare måste det ha varit att strax innan jul få hjälpa henne igen och att det gick bra denna gång.

En månads barnledighet kostar Ida på sig. Det är dessutom julhelg och mycket att stå i. När hon i slutet av januari 1897 åter träder i tjänst, är det borgmästarinnan Linda Maria Fagerlin som står på tur att föda sitt tredje barn. Värkarbetet har börjat på morgonen den 23 januari men fortskrider långsamt. Ingenting händer under hela dagen, förutom att borgmästarinnan blir mer och mer uttröttad. Värkarna pinar henne men gör ingen större nytta. Kvällen och natten fortsätter på samma vis. Ska det någonsin bli ett barn? Jodå, på något sätt ska det födas barn, det lovar Ida som när hon anländer till borgmästarens hem frampå småtimmarna den 24 januari inser att stadsläkaren doktor Hackzell nog borde tillkallas. Barnets hjärtljud hörs tydligt när Ida lyssnar med tratten mot magen, men fru Fagerlin mår inte bra. Hon kommer inte att orka föda fram barnet på egen hand. Hon har haft täta värkar i mer än ett dygn och är nu helt utmattad. Mörkret och snön ligger som ett täcke över staden och rimfrosten bildar vackra mönster på fönsterrutornas glas. Det enda som hörs i rummet är borgmästarinnans jämranden och brasan som sprakar i kakelugnen. När doktorn kommer klockan elva på förmiddagen har Ida förberett allt. Tången ligger framme. Med gemensamma krafter arbetar alla i rummet för att barnet ska födas. Och det gör det till slut. Ett levande gossebarn föds kvart i tolv (48).

Ibland är en barnmorska maktlös

Svartön i slutet av september 1898. Ida Öström är kallad till familjen Bergqvist där frun i huset, Karin, ligger svårt medtagen i barnsäng. Vattnet har gått redan för två dygn sedan, barnet ligger på tvären och kan inte vändas. Först nu, mitt i natten den 21 september har värkarna startat och Ida har en obehaglig känsla inombords. Fru Bergqvist har mycket täta värkar, hon har ont och bönfäller barnmorskan att ta ut barnet så fort som möjligt. Men Ida kan inget göra

i det här läget. Det är en komplicerad förlossning och doktor Hackzell tillkallas på förmiddagen. Barnet måste ut. Doktorn har inget annat val än att försöka vända barnet inne i livmodern. Ida assisterar honom så gott det går, hon håller fru Bergqvist i handen och försöker lugna henne under det traumatiska ingreppet. En gosse föds till sist, men han lever inte.

Sådana här stunder får en barnmorska också vara med om. I sådana här stunder är hon maktlös. Här hjälper det inte att hon är utbildad, det hjälper inte att hon har sin stora väska med alla instrument. Det hjälper inte heller att hon har desinfekterat sina händer enligt konstens alla regler, för det är inte hon, barnmorskan, som utför detta ingrepp. Det enda som möjligen hjälper är att hon har erfarenhet från liknande händelser; att hon har varit med förr när inget barnskrik hörs i rummet. Hon stannar länge hos familjen. Hon tar sig tid. Hon finns hos fru Karin långt efter att doktorn gått. Den här förlossningen går riktigt illa. Några dygn efter att barnet fötts insjuknar fru Bergqvist i barnsängsfeber. Någon vecka senare är hon död. I en ålder av 28 år efterlämnar hon make och fyra små barn (49).

Fötterna först!

Ibland går det bra att ta ett kliv ut i världen med fötterna först. Det bestämmer sig fru Emma Wikanders tvillingar att göra en dag i augusti 1904. Ida Öström finns på plats men här rullar värkarbetet på i sin egen takt och hon behöver bara avvakta naturens eget arbete. Hela natten till den 13 augusti har det hållit på och när det är dags att krysta dyker en liten fot fram. Fru Wikander har gott om krafter och med Idas händer varsamt lirande kommer storebror ut med huvudet sist. Någon timme senare är det dags att krysta igen – och döm om både barnmorskans och moderns förvåning när det visar sig att lillasyster gör på precis samma sätt! (50).

Om dessa väggar kunde tala

De flesta byggnader som fanns i Luleå på Ida Öströms tid är rivna. Men det finns ett par undantag. På Stationsgatan alldeles intill Kyrkans Hus finns två adresser dit Ida Öström kallades att närvara vid förlossningar. Den 14 juni 1912 födde fru Karolina Åhrström en dotter på Stationsgatan 38 och den 13 juli 1915 födde fru Klara Wikström sitt tredje barn, en dotter, på Stationsgatan 46. Hur många av dem som vistas där idag känner till historien? Väggar i dessa hus är fyllda av berättelser ur det förgångna (51).

Oktobernatt på havet

Klockan ett på natten den 16 oktober 1912 bankar det på dörren hemma hos Öströms. Brådskande bud från Hindersön. Fru Åström ska till att föda sitt tredje barn och det ser ut att gå snabbare än vad någon tänkt sig. Det är tre mil att färdas dit ut.

Det är en svart, blåsig och kall höstnatt när barnmorskan kliver ombord i båten som ska föra henne till skärgårdsön. De enda passagerarna är hon och gårdskarlen, som kommit för att hämta henne. Lyktan som hänger i fören svajar betänkligt när havet öppnar sig bortanför Lövskär. Vinden är hård och båten gungar. Utan några som helst kommunikationsmöjligheter med land sitter Ida Öström i en båt på havet, med sin barnmorskeväska parkerad i skrovet och med många timmars färd framför sig. Klockan sex på morgonen är hon framme. När hon kommer in i gården hörs barngråt från kammaren.

Gossen, en frisk krabat på 4,2 kilo, föddes klockan halv tolv föregående kväll. Då hade man redan skickat bud efter barnmorskan. Eftersom färden är lång och i bästa fall tar sina fem timmar, kunde hon inte ha varit på plats snabbare. Nå, det finns en viktig insats att göra ändå. Efterbörden vill inte komma ut och nu pressar barnmorskan med alla krafter på föderskans ömmande mage. En kvart senare är förlossningen helt klar. Ida bjuds på frukost i gården. Sedan är det bara att ge sig iväg igen, i samma båt på samma hav. Denna gång i dagsljus, tack och lov (52).

Barnskrik i Kronohäktet

Det är tidig morgon några dagar innan jul 1912. Ida Öström är på väg till en förlossning och hon färdas till fots i den nyfallna snön. Det är inte så långt att gå men väskan är tung och vägarna oskottade. När hon är framme känns det skönt att komma in i värmen, att stampa snön från kängorna och hänga av sig den tjocka ullkappan. Det niokantiga tornhuset med sin upphöjda lanternin i mitten har ingen större nytta av de fönsterrutor som ska släppa in lite dagsljus. Den här årstiden brinner lamporna för jämnheten. Barnmorskan blir mottagen av en vakt som visar henne var hon ska gå, till den bortre änden av en lång korridor som är hopbyggd med själva tornhuset. Ida Öström befinner sig på kronohäktet Vita Duvan.

Det är ingen ovanlig företeelse i sig att barn föds på kronohäktet. Många kvinnor är gravida när de kommer, de har levt ett hårt liv i samhällets utkanter och får under sin fängelsevistelse, förutom långvarig isolering i en ensam cell, erbjudande om att starta ett bättre liv. Prästen är en ofta sedd besökare på anstalten. Huruvida man lyckades med omvändelsen av fångarna är en helt annan historia. Vem den unga kvinnan är som Ida Öström ska hjälpa, spelar ingen roll. Det har ingen betydelse varifrån hon kommer eller vilket brott hon har begått. Hon är en ung, ogift mor – förstföderska, ensam och rädd. Hon ligger i en järnsäng i ett rum vars fönster visserligen släpper in lite mer ljus om dagen än de små gluggar som finns i själva tornbyggnaden men som nu i decembermörkret bara är obehagligt kalla och svarta. Dörren är av trä, men plåtbeklädd med ett titthål där vakterna när som helst kan kika in på henne. Kanske kikar de nu, när hon föder? Man kan inte höra vakternas steg där utanför; mjuka mattor i kombination med filtförsedda skosulor gör att de kan glida omkring som vålnader i korridorerna, allt för kontrollens skull.

Vattnet har gått en stund innan Ida kommer. Värkarbetet är i sitt sluteskede och för att vara en förstagångsföderska klarar modern det hela bra. Förlossningen startade vid midnatt och en och en halv timme efter att barnmorskan kommit föds barnet, en liten flicka på 3 kilo. Vita Duvans stenväggar ekar av barnskrik julen 1912 (53) (54).

En barnmorska tackar för sig

Ida Öströms år som barnmorska i Luleå innehåller så mycket mer än förlossningsberättelser. Där finns hela nätverk av personer som kommit och gått; föderskor vilkas namn flera gånger återkommer i arbetsböckerna och som Ida troligen kände mycket väl. Andra namn skymtar tillfälligt förbi; kvinnor som inte ens var bosatta i staden men som av en eller annan anledning valde att föda sina barn där.

Hur Ida Öström tänkte och kände inför varje födsel är omöjligt att veta. Varje situation var unik i sig. Det hon hade med sig var den grundläggande utbildningen, så småningom sin rutin och livserfarenhet i övrigt. Som småbarnsmor arbetade hon ständigt och det var inte tal om någon schemalagd föräldraledighet för hennes del. Arbetstiderna var oregelbundna – ibland avlöste förlossningarna varandra flera dagar i rad medan det andra gånger kunde gå längre tid emellan. Vad man bör komma ihåg är att barnmorskan under alla omständigheter skulle vara beredd att rycka ut och att hon ständigt måste vara rädd om sina händer. Hon kunde med andra ord inte ägna sig åt vilka sysslor som helst vid sidan om.

Som ögonblicksbilderna visat fick Ida Öström vara med om livets alla skiften i sitt arbete. Även i sitt privata liv var hon med om att mista två barn vid unga år. Hur tänkte en barnmorska som bara en månad tidigare förlorat sin sexåriga dotter i difteri, när hon på snöiga vägar tog sig fram för att förlösa ännu ett barn i Karlsvik? Hur hanterade hon sin oro under färderna till Bergvikens gytter av gårdar vårvintern 1916, när hennes tjugoåriga dotter, svårt sjuk i lungot, avled en tid senare?

Det här var en vanlig del av livet för de flesta familjer för hundra år sedan. Den ökade livslängd, välfärd och trygghet som skulle växa fram under nittonhundratalets senare hälft visste man ännu ingenting om. Samtidigt befinner sig många människor idag i en liknande situation som den som fanns i Luleå för hundra år sedan. För dem är vardagen en ständig kamp mot svält, sjukdomar, undernäring och brist på rent vatten. Många kvinnor världen över föder just nu – och många barnmorskor arbetar just nu -under samma, eller sämre, omständigheter än de som fanns i Luleå på tidigt 1900-tal.

Efter nära tusen förlossningar där de flesta gått bra, kan barnmorskan tacka för sig. Tack vare hennes arbetsböcker finns ett unikt stycke historia bevarat. Fastän det kanske är svårt idag att föreställa sig under vilka knappa omständigheter man arbetade för hundra år sedan, lyckades denna yrkeskår stadigt förbättra både de nyfödda barnens och mödrarnas hälsa tack vare sitt

gedigna kunnande. Om jag hade fött barn i Luleå för hundra år sedan, hade jag gärna haft Ida Öström som barnmorska.

Fotnoter

1. Ida Öströms arbetsböcker 1891–1926. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
2. Släkten Öström. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
3. Ida Öströms barnmorskebrev. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
4. Släkten Öström. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
5. Förteckning över anställda i Luleå Stad 1900–1945. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
6. Släkten Öström. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
7. Höjeberg 1981, s.17–19.
8. Ibid., s. 39–40.
9. Ibid., s. 41–44.
10. Ibid., s. 49–59.
11. Ibid., s. 72–75.
12. Öhman 1987, s. 9–10.
13. Höjeberg 1981, s. 75.
14. Ibid., s. 47.
15. Ibid., s. 90–93.
16. Ibid., s. 90–91.
17. Larsson 2007, s. 11–12.
18. Höjeberg 1981, s. 131.
19. Larsson 2007, s. 12.
20. Höjeberg 1981, s. 137–138.
21. Luleå Stadsfullmäktiges Protokoll 1911, Serie B. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
22. Ida Öströms barnmorskebrev. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
23. Höjeberg 1981, s. 95–98.
24. Ida Öströms barnmorskebrev. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
25. Höjeberg 1981, s. 174.
26. Ibid., s. 107–108.
27. Ida Öströms arbetsböcker 1891–1926. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
28. Ibid., 1910-
29. Ibid.
30. Öhman 1987, s. 186.
31. Orre/Stenman 2007, s. 13.
32. Förste Provinsialläkarens Årsberättelse över Hälso-och Sjukvården inom Norrbottens län 1893–1907.
33. Historiska Fakta, Befolkningsstatistik. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
34. Lundholm/Nyström 1990, s. 47–48.
35. Ibid., s.48–50.

36. Händelser i Luleå. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
37. Nyström 1987, s. 195–201.
38. Förste Provinsiälläkarens Årsberättelse över Hälso-och Sjukvården inom Norrbottens län 1893–1907.
39. Hälsovårdstillsyningsmannens årsrapport till Hälsovårdsnämnden i Luleå Stad 1908. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
40. Händelser i Luleå. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
41. Ida Öströms arbetsböcker 1891–1926. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
42. Höjeberg 1981, s. 118–119.
43. Ibid., s. 120.
44. Ida Öströms arbetsböcker 1891–1926. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
45. Ibid.
46. Ibid.
47. Födda Luleå Stad 1891. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
48. Ida Öströms arbetsböcker 1891–1926. Luleå Kommun: Stadsarkivet.
49. Ibid.
50. Ibid.
51. Ibid.
52. Ibid.
53. Ibid.
54. Carlsson/Johansson 2007, s. 27–34.

Källor

Litteratur

Höjeberg, P. (1981). Jordemor. Södertälje: Axlings Tryckeri AB. ISBN 91-7021-347-X

Lundholm, K. & Nyström, M. (1990). Luleå Förr och Nu. Luleå: I-Tryck/Grafiska Huset. ISBN 91-85336-70-X

Nyström, M. (1987). Välfärdsbyggare i Norrbotten – NLL 125 år. Luleå: TECE TRYCK. ISBN 91-85336-52-1

Öhman, L. (1987). Hur sjukvården kom till norr. Arvidsjaur: LOANNA FÖRLAG. ISBN 91-7970-040-3

Tryckta källor

Carlsson, F. & Johansson, F. (2007). Cellfängelset "Vita Duvan" – det allseende ögat. LTU 2007:011

Hälsovårdstillsyningsmannens årsrapport till Hälsovårdsnämnden i Luleå Stad 1908. Luleå Kommun: Stadsarkivet.

Förste Provinsiälläkarens Årsberättelse över Hälso-och sjukvården inom Norrbottens län 1893–1907. Luleå: Luleå Boktryckeri-Aktiebolag.

Förteckning över anställda i Luleå Stad 1900–1945. Luleå Kommun: Stadsarkivet.

Larsson, Å. (2007). Rätt, riktigt och renligt – på den medicinska vetenskapens villkor. Högskolan i Borås, Magisteruppsats 2007:3

Luleå Stadsfullmäktiges Protokoll 1911, Serie B: Drätselkammarens aflöningsstat för år 1912. Luleå Kommun: Stadsarkivet.

Orre, H. & Stenman, H. (2007). Förlossningsvårdens utveckling i Norrbottens län under åren 1914–1939. LTU 2007:067

Släkten Öström. Anor och Ättlingar till repslagaren Jan-Olof Öström i Luleå f. 1787 och hans hustru Brita Greta Lindgren f. 1792. Grupp C av Algot Hellboms släktutredningar. Luleå Kommun: Stadsarkivet.

Otryckta källor

Födda Luleå Stad 1891. Luleå Kommun: Stadsarkivet.

Ida Öströms arbetsböcker 1891–1926. Luleå Kommun: Stadsarkivet.

Ida Öströms Barnmorskebrev (avskrift), Bilaga till Luleå Stadsfullmäktiges Protokoll den 16/11 1911, §5. Luleå Kommun: Stadsarkivet.

Internetkällor

<http://www.lulea.se/forinvanare/stadsaarkiv/handelserilulea>

<http://www.lulea.se/forinvanare/stadsaarkiv/bildutstallningar/100arilulea>

<http://www.lulea.se/forinvanare/stadsaarkiv/historiskafakta/befolkningsstatistik>